

KABANATA V

Panahon ng Amerikano

KALIGIRANG PANGKASAYSAYAN

Ang mga Pilipinong mapanghimagsik ay nagwagi laban sa mga Kastila na sumakop sa atin nang higit sa tatlong daang taon. Naiwagayway ang ating bandila noong ika-12 ng Hunyo, 1898, tanda ng pagkakaroon natin ng kalayaan. Nahirang si Hen. Emilio Aguinaldo noon bilang unang pangulo ng Republika ng Pilipinas, subalit ang kalagayang ito'y naging panandalian lamang sapagkat biglang lumusob ang mga Amerikano. Nagkaroon ng digmaang Pilipino-Amerikano na siyang naging sanhi ng pagsuko ni Hen. Miguel Malvar noong 1903. Gayun pa man, ang kilusang pangkapayapaan ay simula noong pang 1900. Maraming Pilipino noon ang nagsalong ng sandata at muling nanulat, sapagkat ang diwa at damdaming makabayan ng mga kababayang ito ay hindi nakuhang igupo ng mga Amerikano, bagkus ay lalong naging maalab pa.

Pinasok ng mga manunulat na Pilipino ang lahat ng larangan ng panitikan tulad ng lathalain, tula, kuwento, dula, sanaysay, nobela, at iba pa. Maliwanag na mababasa sa mga akda nila ang pag-ibig sa bayan at pag-asam ng kalayaan.

Ang masiglang kilusan sa larangan ng panitikan ay nagsimulang mabasa sa mga sumusunod na pahayagan.

1. *Nuevo Dia* (Ang Bagong Araw) – itinatag ni Sergio Osmena noong 1900. Makalawang pinatigil ng mga sensor ng Amerikano ang paglathala nito at binalaan si Osmena at ang kaniyang mga kasamahan na ipatatapon dahil sa mga lathalaing makabayan.
2. *El Grito del Pueblo* (Ang Sigaw Ng Bayan) –itinatag ni Pascual Poblete noong 1900.
3. *El Renacimiento* (Muling Pagsilang) –itinatag ni Rafael Palma noong 1900.

Marami ring mga dula ang naisulat noon, ngunit sa una o ikalawang pagtatanghal pa lamang sa Teatro Zorilla ay ipinatigil din ng mga Amerikano dahil sa diwang makabayan pa rin ang pinapaksa. Kabilang dito ang mga sumusunod:

1. *Kahapon , Ngayon At Bukas* – sinulat ni Aurelio Tolentino. Naglalahad ito ng panlulupig ng mga Amerikano at ang tangka nila ng manakop sa Pilipinas.
2. *Tanikalang Ginto* – ni Juan Abad
3. *Malaya* – ni Tomas Remegio
4. *Walang Sugat* – ni Severino Reyes

MGA KATANGIAN NG PANITIKAN SA PANAHONG ITO

Tatlong pangkat ng mga manunulat ang kumatawan sa *Panitikang Filipino ng panahong ito*. Sa mga unang taon ng panahon ng mga Amerikano, ang mga wikang ginamit sa panulat ay Kastila at Tagalog, at ang mga sari-sarili at katutubong wika sa mga lalawigan, ngunit Kastila at Tagalog ang namayani. Sa may dakong 1910, isa na namang bagong pangkat ng mga manunulat ang nagsimulang magpahayag sa Ingles.

Bagama't nagkakaisa sa kaisipan at diwa ang nasabing tatlong pangkat ng mga manunulat ay nagkakaisa naman sila sa hilig ng pamamaksa at pamamaraan. Ang mga manunulat sa Kastila ay naging mahilig sa pagpapahayag ng damdaming makabayan at pagpaparangal kay Rizal at sa iba pang naging bayani ng lahi. Ang mga manunulat sa Tagalog ay nagpatuloy sa maligayang pagpapahayag na may daing sa kaapihan ng bayan at may pagpapasigla sa pagmamahal at pagtatangi sa sariling wika. At ng mga manunulat sa Ingles ay nagtataglay ng mababaw na panunulad sa pamamaksa at pamamaraang Amerikano. Ngunit sa kalahatan, ang Panitikang Filipino sa panahong ito ay sumusunod sa romantismo ng Europa. Naging palasintahin ang himig ng halos lahat ng mga naisulat na sa bayan, sa kapwa, at iba pa.

PANITIKAN SA KASTILA

Naging inspirasyon ng ating manunulat sa Kastila si Rizal hindi lamang sa kanyang pagiging makabayang lider kundi dahil pa rin sa kaniyang naisulat na dalawang nobelang Noli at Fili. Sinasabing ang dalawang nobelang ito ang nagtataglay ng pinakamahusay na katangian sa lahat ng naisulat na nobelang pampanitikan, maging sa Ingles at Filipino. Kaya't ang mga nagaganyak sumulat sa Kastila ng mga pagpuri sa kaniya at sa iba pang mga bayani ay sina Cecilio Apostol, Fernando Ma. Guerrero, Jesus Bal-mori, Manuel Bernabe, Claro M. Recto, at iba pa.

CECILIO APOSTOL

Si Cecilio Apostol ay may mga tulang handog kay Rizal, Jacinto, Mabini, at halos sa lahat ng mga bayani ng lahi, ngunit ang kaniyang tulang handog kay Rizal ang ipinalalagay na "pinakamainam na tulang papuri" sa dakilang bayani ng Bagumbayan. Tunghayan natin ang kaniyang sinulat.

"A Rizal"

Heroe inmortal, colose legendario
Emerge del abismo del osario
en que duermes sueño de la Gloria!
Ven! Nuestro amor, que tu recuerdo inflame,
de la sombrasa eternidad te llama
para cenir de flores tu memoria.

Duermo en paz en las sombras de la nada,
Redentor de una patria esclavizada!
¡No flores, de la tumba en el misterio,
Del español el trunfo momataneo,
que si una bala destrozo tu craneo

! Gloria a Rizal! Su nombre sacrosanto,
que con incendios de Thabor illamea,
el la mento del sabio es luz de idea,
vida en el marmol y en arpa canto.

Salin sa Tagalog:

“Kay Rizal”

Bayaning walang kamatayan, kadakilaang maalamat
Sumangaw ka mula sa bangin ng libingan
Na kinahihimbingan mo sa maluwalhating pangarap!
Halika! Ang pag-ibig naming pinapagliyab ng iyong alaala,
mula sa madilim na walang wakas ay tumatawag sa iyo upang
patungan ng mga bulaklak ang iyong gunita.

Matulog kang payapa sa lilim ng kabilang-buhay
Tagapagligtas ng isang baying inalipin!
Huwag iluha, sa hiwaga ng libingan,
ang sandaling tagumpay ng Kastila,
pagkat kung pinasabog man ang utak mo ng
isang punglo,
ang diwa mo nama’y gumiba ng isang imperyo!

Luwalhati kay Rizal! Ang ngalan niyang
Kabanal-banalan
na parang sunog sa Tabor sa pag-iinapoy
sa talino ng pantas ay ilaw ng kaisipan,
sa marmol ay buhay, at sa kudyapi’y kundiman.

FERNANDO MA. GUERRERO

Si Fernando Ma. Guerrero ay ipinalalagay na nating kasukbo ni Apostol sa paghahari ng balagtas sa Kastila noong kanilang kapanahunan. Sumulat din siya ng tulang handog kay Rizal, ngunit ang pinakamagaling niyang mga tula ay tinapon niya sa isang aklat na pinamagatang “Crisalidas” na nangangahulugang “Mga Higad”. Tunghayan natin ang ilang saknong ng kaniyang panawagan kay Rizal na isinulat niya noong ika-19 ng Hunyo, 1901 bilang paggunita sa kaarawan ni Rizal.

PANAHON NG AMERIKANO

INVOCACION A RIZAL

Te invoco porque no? –Yo necesito
en el flerino fiero dolor que me atenaza
hablar contigo que dejaste secrito
el evangelio libre de tu raza

Nuestra tierra, la tuya, aun! ay padece
La ulcera social que combatiste
Ha retonada y se xacerba y crese
Como en aquel ayer obacuro y triste

Salin Sa Tagalog:

PANAWAGAN KAY RIZAL

Tinatawagan kita –bakit hindi? –kailangan kong
sa mabangis na sakit na dumudurog sa aking laman
Ang makausap ka, ikaw na nag-iwang nakatitik
ng ebanghelyo ng kalayaan ng iyong lahi.

Ang bayan natin, ang iyo! ay! nagdurusa pa
Ang sugat ng lipunang iyong kinalaban
ay nagbalik, nangyayamot, lumalaking
gaya ng sa kahapong madilim at malungkot.

JESUS BALMORI

Kilalang-kilala si Jesus Balmori sa sagisag na “Batikuling”.

Naging kalaban niya si Manuel Bernabe sa balagtasang sa Kastila sa paksang “El
Recuerdo y el Olvido”. Nahirang siyang “poeta laureado sa wikang Kastila” dahil tinalo niya
sa labanang ito si Manuel Bernabe. Narito ang isang saknong na binigkas niya sa nasabing
balagtasang:

Mi tema el Recuerdo, mi moto la hidalguia
Mi divisa un laurel, mi corazon un ponasco!
En mi frente una blanca, pluma de poesia
Ondula sobre el Aquila de oro de mi casco

Salin sa Tagalog:

Ang aking paksa’y Gunita, kamarlikaan
ang bansag
Sagisag ko’y laurel, baluti ko’y malaking bato

PANITIKANG FILIPINO: KASAYSAYAN AT PAG-UNLAD (PANGKOLEHIYO)

Sa harapan ko’y isang puting bagwis ng tinlain
na wumawagayway sa ibabaw ng gintong
agila ng aking Bangka.

MANUEL BERNABE

Si Manuel Bernabe ay isang makatang liriko at ang sigla nang kanyang damdaming makabayan ay hindi nagbabago sa alin mang paksang kaniyang sinusulat. Sa pakikipagbalagtasang niya kay Balmori, higit siyang naging kaakit-akit sa madla dahil sa melodiya nang kanniyang pananalita. Ipagtanggol niya ang Olvido na nangangahulugan Limot. Narito ang ilang taludtod na pinili sa kaniyang binigkas.

Recorded Ay del alma que recuerdo!
La quiebra que hu sufrido la illusion
La memoria es lafiera que nos muerde
El pobre corazon.

Salin Tagalog:

Gumunita! Kaawa-awang Kaluluwang may gunita!
Ang pagkadurog na dinaranas nang tagimpan
Ang gunita ay halimaw na sumila
Sa Kaawa-awang puso.

CLARO M. RECTO

Sa katayugan at kadakilaan ng pananalita at pagmamakas, hindi nagpahuli si Claro M. Recto sa iba pang manunulat sa Kastila. Tinipon niya ang kaniyang mga tula sa aklat na pinamagatan niyang “ Bajo Los Cocoteros” Narito naman ang ilang bahagi ng kaniyang sinulat para kay Rizal na pinamagatan niyang ! Ante El Martir” (Sa Harapan ng Martin.)

Tagalo Redentor La idea santa
Que sembrate en Las almas Filipinas
Hoy es robusta planta
Que Sa irgue en coda pecho y e agiganta
Florida de patriotics doctrinas
Salin sa Tagalog:

Tagalog na Manunubos! Ang banal na isip
Na ipinunla mo Sa kaluluwang Pilipino
Ay matipuno nang pananim ngayon
Na ninibol sa bawat dibdib at lumaki
Pinamumulaklakan ng mga simulang makabayan.

MGA IBA PANG MANUNULAT SA WIKANG KASTILA

Adelina Gurrea – kauna unahang makatang babae sa Pilipinas na magaling sa Kastila. Nagkamit siya ng gatinmpalang Premyo Zobel sa kaniyang tulang awit na El Nido.

Isidro Marpori –napatanyag siya sa pamamagitan ng kaniyang apat na aklat na pamagatang Aromas de Esuendo.

Macario Adriatico – sumulat ng magandang alamat ng Mindoro na pinagatan niyang La Punta de Salto.

Epifanio de los Santos – nakilala sa tawag na Don Panyong Ipinalalagay siyang magahing na namumuno, at mananalambuhay sa buong panahon ng panitikang Kastila.

Pedro Aunario – sumulat ng Decalogo del Protocionismo

PANITIKAN SA TAGALOG

Ang Florante at Laura ni Francisco Balagtas at Urban at Felisa ni Modesto de castro ang naginginspirasyon naman ng mga manunulat sa tagalog. Isinuri ni Julian Cruz Balmaceda sa tatlo ang mga makatang Tagalog. Narito ang mga sumusunod:

Makata ng Puso – Kinabilangan nina Lope K. Santos, I fligo Rd. Regala Tdo, Carlos Getmaitan, Pedro Gatmaitan, Jose Corazon de Jesus, Cerio H. Panganiban, Deogracias del Rosario, Ildefonso Santos, Amado V. Hernandez, Nemecio Carbana, Mar ANTONIO,ATBP.

Makata ng Dulaan – nangunguna sa hanay nito ang mga pangalan nina Aurelio Tolentino, Patrico Mariano, Soverino Reyes, Tomas Remegio, atbp.

Sa panunulat naman ng maikling katha na nagpasimulang lumabas sa mga pampitak na Pandaliang Libangan at Dagli nahanay rito ang mga pangalan nina Lope K. Santos, Patrcia Mariano, Rosauro Almario, atbp. Sa pahayagang Liwayway naman ay sina Deogracias Rosario, Teodoro Gener, Cirio H. Panganiban, atbp.

Naging tanyag namang nobelista o manganagthambuhay sina Valeriano Hernandez Pena, Lope K. Santos, Inigo Ed. Regalado, Faustino Aguilar, atbp. Tunghayan natin ang talambuhay at mga inakda ng ilan sa ating mga nabanggit na manunulat.

LOPE K. SANTOS

Ang nobelista, makata, mangangatha, at mambabalarilang si Lope K. Santos sa tatlong panahon ng panitikang Tagalog, panahon ng Amerikano ng mga Hapones at ang bagong panahon. Kung si Manuel L. Quezon ang Ama ng WikanG Pambansa, si Lope K. Santos naman na Apo ng mga mananagalog. Ang nobelang Banaag at Sikat ang siyang ipinalagay na kaniyang pinaka Obra Maestra. Ang sumusunod ay isang tulang malimit niyang bigkasin sa tuwing hiningan siya ng tula.

PAGTATAPAT

Ibig kung ikaw ay my iniisip,
Sa ulo mo'y ako ang buong masilid:
Ibig kong kung iyang matay tumititig
Sa balintaw mo akoy mapadikit:
Ibig kong tuwi mong bubukhin ang bilag,
Ang lahi ko'y siyang lumasap ng tamis;
Ibig kung sa bawat patibok ng dibdib,
Bulongng dibdib ko ang iyong marinig.
Hangad kong kung ikaw'y niyang nag- uutos
Akung ako lamang ang makakasunod;
Hangad kong sa harap ng iyong alindog;
Ay diwa ko lamang ang makakaluhod,
Hangad kong sa altar ng iyong pag irog,
Kamanyang ko lamang ang naisusuob.
Nasa kong kung ikay my tinik sa puso,
Dini sa puso ko maunang tumimo,
Nasa kung ang iyong tampo't panibughoy
Malooy sa halik ng aking pagsuyo;
Nasa kong ang bawat hiling mong mabigo;
Mabayaran ko ng libong pangako;
Nasa kung sa bawat luha mong tulo,
Ay mga labi ko ang gamiting panyo.
Nais kong sa aklat ng aking pagsinta
Ang ngalan ng lumbay ay huwag mabasa,
Nais kung sa mukha n gating ligaya,
Batik man ng hapis ay walang Makita,
Nais kung ang linis n gating panatay
Huwag marungisan ng munting balisa,
Nais kung sa buhay n gating pag assay,
Walang makatagpong anino ng dusa,
Mithi kong sa lantang bulaklak ng nasa'y
Hamog ng halik mo ang nagpapasariwa,
Mithi kong sa minsang pagsikat ng tala.
Ay wala nang ulap na makagambala;

Mithi kong ang tibay ng minsanang sumpa'y
mabaon ko hanggang tabunan ng lupa;
mithi kong kung ako'y mabalik sa wala,
ay sa walang yao'y huwag kang mawala.

JOSE CORAZON DE JESUS

Kilalang kilala si Jose Corazon de Jesus sa sagisag na “Huseng Batute”. Tinagurian din siyang “Makata ng Pag-ibig” noong kaniyang kapanahunan. Ang “Isang Punong Kahoy” na tulang elehiya ang ipinalalagay na kaniyang obra-maestra.

Tunghayan natin ang isa sa 800 tulang naisulat ni Jose Corazon de Jesus.

“KAHIT SAAN”

Kung sa mga daang nilalakaran mo
may putting bulaklak ang nagyukong damo
na nang dumaan ka ay biglang tumungo
tila nahihiyang tumunghay sa iyo
Irog, iyo’y ako!
Kung may isang ibong tuwing takipsilim,
Nilalapitan ka at titingin-tingin
kung sa iyong silid masok na magiliw
at ikaw’y awitin sa gabing malalim
Ako iyon, Giliw!

Kung tumingala ka sa gabing payapa
at sa langit nama’y may ulilang tala;
na sinasabugan ikaw sa bintana
ng kanyang malungkot na sinag ng luha
Iya’y ako, Mutya!

Kung ikaw’y magising sa dapit-umaga
Isang paruparo ang iyong nakita
Nasa masetas mong didiligan sana
ang pakpak ay wasak at nanlalamig na
Iya’y ako, Sinta!

to’y may isang luhang nakasungaw
at nalulungkot ka sa kapighatian
Yao’y ako, Hirang!

Kung nagdarasal ka’t sa matang luhaan
ng Kris

FLORENTINO COLLANTES

Isa ring batikang “duplero” tulad ni Batute itong si Florentino Collantes. Siya ang unang makatang Tagalog ng gumamit ng tula sa panunuligsang pampolitika sa panahon ng mga Amerikano. Kilalang-kilala siya sa sagisag na “Kuntil Butil” at ang kaniyang obra maestra ay ang “Lumang Simbahan”. Narito ang nasabing tula.

ANG LUMANG SIMBAHAN

Sa isang maliit at ulilang baying
Pinagtampuhan nan g kaligayahan,
Ay may isang munti at lumang simbahang
Balot nan g lumot ng kapanahunan;
Sa gawing kaliwa, may lupang tiwangwang
Ginubat ng damo’t makahiyang-parang,
Sa dami ng kurus doong nagbabantay
Nakikilala mong yaon ay libingan.

Sa gawing silangan ay simbahang luma
May isang simboryong hagdanan ma’y wala,
Dito ibinitin yata ng tadhana
Ang isang malaki’t basag na kampana,
Ito raw’y nabasag na ang matanda
Noong panahon pa ng mga Kastila
Nang ito’y tugtugin dahilan sa digma
Sa lakas ng tugtog bumagsak sa lupa.

Sa lumang simbaha’t sa kampanang basag
Ay may natatagong matandang alamat,
May isang matanda akong nakausap
Na sa lihim niyo’y siyang nagsiwalat;
Ang Lumang Simbaha’y nilimot ng lahat,
Pinagkatakutan, kay –daming nasindak,
Umano, kung gabi ay may namamalas,
Na isang matandang doo’y naglalakad.

Sa suot ay puti’t may apoy sa bibig,
Sa buong magdamag ay di matahimik,
Nguni’t ang hiwagang di sukat malirip,
Kung bakit sa gabi lamang namamasid;
Kung araw, ang tao, kahit magsaliksik
Ang matandang ito’y hindi raw masilip,
Nguni’t pagdilim na’t gabi ay masungit
Ano’t ang simbahan ay lumalangitngit?

Magmula nga noo’y pinagkakatakutan,
Ayaw nang pasukin ang lumang Simbahan;
Saka ang iba pang sa baya’y gumimbal,

Ang kampanang basag na bahaw na bahaw
Kung ano't tumunog sa madaling araw,
At ang tinutugtog agunyas ng patay;
Saka nang dumating ang kinabukasan
May puntod ng libing sa harap ng altar.

Lumaki ang ahas sa mga balita'y
Lalong di pinasok ang simbahang Luma,
Kung kaya ang hindi makurong hiwaga'y
Nagkasalin-salin sa maraming dila,
Hanggang may nagsabing sa gabing payapa
May mga hinaing doong nagmumula,
Taghoy ng maysakit na napakalubha
Himutok ng isang papanaw sa lupa.

Humanap ng palang panghukay sa lupa
Itong sawing-palad na aping binata;
Habang humuhukay ang kaawa-awa
Sa habag sa sinta'y nanatak ang luha.
Nguni't ano ito? Kay laking-hiwaga!
Ang nakadukal-dukal mga gusing luma,
Saka nang iahon, oh! laking himala!
Puno ng salapit at gintong Kastila!

Ang magkasing-giliw ay nagitlahanan
At nalimot tuloy ang magpati-wakal;
Ang mutyang dalaga ang siyang tumanglaw,
Ang binata naman ang siyang nagbilang.
Oh, daming salapi! Laking kayamanan,
Libo't laksa-laksa itong natagpuan,
Kaya't sa malaki nilang kagalakan
Lumuhod sa birhen at nagsidasal.
At sila'y umuwing pasan ng binate,
Nagkakang-uuyad sa malaking tuwa.
Ang Lumang Simbahan ay ipinagawa,
At ipinabuo ang kampanang sira;
At saka nagdaos ng pistang dakila,
Tugtog ng musiko'y sampung araw yata
Inalis ang takot sa puso ng madla.
Ang inihalili'y sayang di-kawasa.

Sa ginawang bago sa Lumang Simbahan
Ang magkasing ito ang nakasal;
Nang sila'y lumuhod sa harap ng altar
Ang lahat ng tao'y nangasipagdiwang;

Dito nabatid ng takot na bayan
Ang simbahan pala ay pinagtaguan
Nang isang matandang Puno ng Tulisan
Na may ibinaon doong kayamanan.

Ngayo'y di na takot kundi saya't tuwa
Ang madudulang mo sa Simbahang Luma,
At sa Birhen doong kay-amo ng mukha,
Oh! Kay-rami ngayong nagmamakaawa.
Ito'y katunayan; Ang ano mang gawa,
Dapat isangguni muna kay Bathala,
Taong sawimpalad, kung magkabihi,
Sa awa ng Diyos nagtatamong pala.

AMADO V. HERNANDEZ

Si Amado V. Hernandez ang tinaguriang “Makata ng Mga Manggagawa” sa ating panitikan sa dahilang nasasalamain sa kaniyang mga tula ang marubdob na pagmamahal sa mga dukahang manggagawa. Para sa kaniya, ang tula ay halimuyak, taginting, salamisim, aliw-iw. Ang panitik ay makapangyarihan at ayon sa kaniya pati hari ay napayuyuko ng panitik. Marami siyang naihandog sa panitikan tulad ng Isang Dipang Langit, Mga Ibong Mandaragit, Luha ng Buyawa, Bayang Malaya, Ang Panday, Munting Lupa at iba pa, ngunit ang pinaka-obra-maestra niyang isinaalang-alang ay ang tulang “Ang Panday”. Tunghayan natin ang nasabing tula.

“ANG PANDAY”

Kaputol na bakal na galing sa bundok,
Sa dila ng apoy, kanyang pinalambot;
Sa isang pandaya'y matiyagang pinukpok
At pinagkahugis sa nasa ng loob.

Walang anu-ano'y naging kagamitan
Araro na pala ang bakal na iyan;
Ang mga bukiri'y payapang binungkal,
Nang magtaniman na'y masayang tinamnan.

Ngunit isang araw'y nagkaroon ng gulo
At ang buong bayan ay bulkang sumubo,
Tanang mamamaya'y nagtayo ng hukbo
Pagka't may laban nang nag-salimpuyo!

Ang lumang araro'y pinagbagang muli
At saka pinanday nang nagdudumali.
Naging tabak namang tila humihingi
Ng paghihiganti ng lahing sinawi;

Kaputol na bakal na kislap ma'y wala,
Ang kahalagahan ay di matangkala,
Ginawang sandata, pananggol ng bansa!

Pagmasdan ang panday, na sa isang tabi,
Bakal na hindi man makapagmalaki;
Subali't sa kanyang kamay na marumi,
Nariyan ang buhay at pagsasarili!

VALERIANO HERNANDEZ PENA

Kasabay na nanaluktok sa larangan ng pagsulat ng nobela ni Lope K. Santos si Valeriano Hernandez Pena. Kilalang-kilala siya sa tawag na “Tandang Anong” at sa sagisag na “Kintin Kulirat”. Ang kaniyang ipinalalagay na pinaka-obra maestra niya ay ang “Nena at Neneng”.

INEGO ED. REGALADO

Si Inego Ed. Regalado ay ang anak ng isang tanyag na manunulat noong panahon ng Kastila sa sagisag na “Odalager”. Pinatunayan ni Regalado na hindi lamang siya nanalunton sa dinaanan ng kaniyang ama, kundi nakaabot pa sa karurukan ng tagumpay o “sumpong” sa panitik. Naging tanyag din siyang kuwentista, nobelista, at peryodista. Ang kalipunan ng kaniyang tula ay pinamagatang Damdamin.

ANG DULANG TAGALOG

Sa pagpusok ng Panahon ng mga Amerikano, sina Severino Reyes at Hermogenes Ilagan ay nagsimula ng kilusan laban sa moro-moro at nagpilit na magpakilala sa mga tao ng mga lalong kapakinabangang matatamo sa sarsuela at tahasang dula.

Ang mga taong hindi dapat malimutan sa larangan ng panitikang ito ay ang mga sumusunod:

Severino Reyes – “Ama ng Dulang Tagalog”, at may-akda ng walang kamatayang dulang “Walang Sugat”.

Aurelio Tolentino – ang ipinagmamalaking mandudula ng mga Kapampangan. Kabilang sa kaniyang mga dulang isinulat ay ang “Luhang Tagalog” na itinuturing niyang obra-maestra, at ang “Kahapon, Ngayon at Bukas” na siya niyang ikinabilanggo.

Hermogenes Ilagan – nagtayo ng isang samahang “Compana Ilagan” na nagtanghal ng maraming dula sa kalagitnaan ng Luzon.

Patricio Mariano – sumulat ng nobelang “Ninay” at “Anak ng Dagat” na ipinalalagay na kaniyang obra-maestra.

Julian Cruz Balmaceda – sumulat ng “Bunganga ng Pating”. Ito ang nagbigay sa kaniya ng higit na karangalan at kabantugan.

ANG NOBELANG TAGALOG

Maganda rin ang naging kalagayan ng nobelang Tagalog nang Panahon ng Amerikano. Bukod kina Lope K. Santos at Valeriano Hernandez Pena, naging dakila rin namang nobelista sina Faustino Aguilar at Inego Ed. Regalado.

ANG MAIKLING KUWENTONG TAGALOG

Dalawang aklat na kalipunan ng mga kuwento ang napalathala noong Panahon ng mga Amerikano. Una'y ang "Mga Kuwentong Ginto" na napalathala noong 1936, at ang ikalawa'y ang "50 Kuwentong Ginto ng 50 Batikang Kuwentista" noong 1939. Ang una'y inakda nina Alejandro Abadilla at Clodualdo del Mundo na naglalaman ng 25 pinakamabubuting kuwento, ayon sa kanila. At ng ikalawa ay kay Padrito Reyes. Ang "Parolang Ginto" ni Clodualdo del Mundo at "Talaang Bughaw" ni Abadilla ay napatanyag din nang panahong ito.

ANG TULANG TAGALOG

Lahat halos ng manunulat natin sa Tagalog nang Panahon ng Amerikano ay nakalikha ng magagandang tula na sadyang napakahirap tarukin kung alin ang pinakamaganda. Palibhasa na kahit na sintanda ng kasaysayan ang pitak panulaan, sa tuwing ito'y lilitaw ay nagpapakita parin ito ng katamisan, kagandahan at kalamyuan.

MGA IBA PANG PANITIKANG FILIPINO PANITIKANG ILUKANO

Ang mga sumusunod ay ang mga dapat kilalanin sa pagiging maningning ng panitikang Ilukano.

Pedro Bukaneg – "Ama ng Panitikang Ilokano". Sa pangalan niya hinango ang salitang "Bukanegan" na nangangahulugan sa Tagalog ng Balagtas.

Claro Caluya – "Prinsipe ng Mga Makatang Ilukano". Kilala siya sa pagiging makata at nobelista.

Leon Pichay – kinilalang "pinakamabuting bukanegero". Isa rin siyang makata, nobelista, kuwentista, mandudula, at mananaysay.

PANITIKANG KAPAMPANGAN

Kapag panitikang Kapampangan ang pinag-usapan, tiyak na nangunguna ang mga pangalan ng dalawang haligi nito.

Juan Crisostomo – "Ama na Panitikang Kapampangan". Ang salitang "Crisotan" na nangangahulugan ng "Balagtas" sa Tagalog ay hinango sa kaniyang pangalan.

Aurelio Tolentino – palibhasa'y nananalaytay sa kaniyang mga ugat ang dugong Kapampangan, ang kaniyang "Kahapon, Ngayon at Bukas" ay iginawa niya ng salin sa Kapampangan at pinamagatan niyang "Napon, Ngeni at Bukas"

PANITIKANG BISAYA

Narito naman ang mga pangalang nanaluktok sa panitikang Bisaya.

Eriberto Gumban – “Ama ng Panitikang Bisaya”. Nakasulat siya ng sarsuela, moro-moro, at mga dula sa Bisaya.

Magdalena Jalandoni – nag-ukol naman ng panahon sa nobelang Bisaya. Isinulat niya “Ang Mga Tunuk San Isa Ca Bulaclac”.

ANG PANITIKANG FILIPINO SA INGLES

Nagsimulang ituro sa mga paaralang Filipino ang Ingles noong 1900. Mula sa taong ito hanggang 1930 ay maraming naisulat na mahahalagang sanaysay, maiikling kuwento, at mga tula. Ang ilan sa mga sanaysay ay madaling unawain dahil pawang mga katatawan subalit ang iba nama’y nauukol sa mga paksang pormal, tulad ng tungkol sa edukasyon, kasaysayan, pulitika, at mga suliraning panlipunan.

Mapapansin na ang mga kuwento noon ay kadalasang tungkol sa pag-ibig at ang mga paksa at pangyayari ay pawang ginaya lamang.

Sa larangan naman ng tula, pinunang pawang mga mukhang artipisyal ang gayon sa paglalarawan ng mga makatang amerikano. Sa madaling salita, walang orihinalidad ang mga akdang pampanitikang naisulat noong panahon ng Amerikano.

Narito Ang Ilan Sa Ating Mga Manunulat:

Jose Garcia Villa – pinakatanyag na Pilipinong manunulat sa Ingles sa larangan ng maiikling katha at tula. Kilala rin siya sa sagisag na “Doveglion”.

Jorge Bocobo – isang mananaysay at mananalumpati. Ilan sa kaniyang mga sinulat ay ang “Filipino Contact with America, A Vision of Beauty” at “College Education”.

Zailo Galang – sumulat ng kauna-unahang nobelang Pilipino sa Wikang Ingles “A Child of Sorrow”.

Angela Manalang Gloria – umakda ng “April Morning”. Nakilala siya sa pagsulat ng mga tulang liriko noong panahon ng Commonwealth.

Zulueta de Costa – nagkamit ng unang gantimpala sa kaniyang tulang. “Like The Molave” sa Commonwealth Literary Contest noong 1940.

NVM Gonzales – may-akda ng “My Islands” at “Children of the Ash Covered Loom”. Ang huli ay isinalin sa iba’t ibang wika sa India.

Estrella Alfon – pinalalagay na pinakapangunahing manunulat na babae sa Ingles bago magkadigma. Siya ang sumulat ng “Magnificence” at “Gray Confetti”.

Arturo Rotor – may akda ng “The Wound and the Scar” na siyang kauna-unahang aklat na nalimbang sa Philippine Book Guild.